

Å bidra til sterk tillit i samfunnet

Taler

Olemic Thommessen

Dato

13 april 2016

Sted

Oslo Militære Samfund

Omstendigheter

EOS-utvalgets jubileumsseminar

1 Kjære medlemmer av EOS-utvalget,

Tusen takk for invitasjonen.

5

Jeg er invitert til å snakke om EOS-utvalgets rolle i det norske demokratiet gjennom de 20 årene det har eksistert. Det er, faktisk, en hyggelig oppgave.

EOS-utvalgets rolle i demokratiet kan defineres ganske kort. Dets oppgave er til syvende og sist å verne om og styrke en av demokratiets absolutte kjerneverdier: tillit.

10

Som for alle Stortingets underliggende kontrollorganer, hviler det et stort ansvar på EOS-utvalget for å bidra til trygghet for at viktige samfunnsfunksjoner utføres på en måte som styrker demokratiet, heller enn å svekke det.

15

På oppdrag fra Stortingets presidentskap har det nylig vært gjennomført en omfattende evaluering av EOS-utvalgets virke, under ledelse av tidligere førstelagmann Bjørn Solbakken.

20

Evalueringsutvalgets konklusjon var klar, tydelig og gledelig: De fant at EOS-utvalget har fungert svært godt, i tråd med intensjonene ved opprettelsen i 1996.

25 Modellen vi valgte i Norge for å få en parlamentarisk forankret kontroll med de hemmelige tjenestene har vist seg å være vellykket. Den norske modellen er også internasjonalt anerkjent som svært god.

30 I vår del av verden lever de fleste av oss tryggere liv enn det noen gang i menneskehetens historie har vært folk forunt å leve.

Samtidig lever vi med trusler fra krefter som vil skade oss av ideologiske grunner, eller som vil utnytte svakheter hos oss til egen økonomisk eller politisk vinning.

35

Vi hverken kan eller vil eliminere alle farer som truer. Jakt på absolutt sikkerhet innebærer ikke bare å strekke seg etter det uoppnåelige. På veien ville en slik jakt gjøre så mye skade og ha så store personlige, samfunnsmessige og økonomiske konsekvenser for enkeltmenneskers liv, integritet og bevegelsesfrihet at det ikke

40

kan forsvares. For myndighetene er den viktigste oppgaven på vegne av fellesskapet å bidra til så stor trygghet for borgerne som mulig, men uten å miste andre samfunnsverdier av syne.

45

Vårt behov for grunnleggende sikkerhet har sine omkostninger. De av statens tjenester som har som sin oppgave å arbeide med etterretning, overvåkning og sikkerhet utfører helt avgjørende oppgaver for samfunnet.

50 Hvis disse tjenestene skal kunne gjøre sin jobb for vår alles sikkerhet, må de gis adgang til å benytte seg av metoder som ikke kan være åpne for offentlig innsyn.

EOS-tjenestene må få lov til å arbeide i hemmelighet. Men det er grenser for hva de får lov til å gjøre, hvilke metoder de får bruke og hva de får lov til å skaffe seg

55

av kunnskap om hver og en av oss. Myndighetene er ikke bare forpliktet til å sørge for sikkerhet, men også til å sørge for at det skjer innenfor rammene av både nasjonal lovgivning og internasjonale forpliktelser, som den europeiske menneskerettskonvensjonen.

60

Hemmelighold vil alltid innebære en viss risiko for at tillit misbrukes. Hvis befolkningen har grunn til å frykte at det skjer, er situasjonen svært alvorlig.

Hvis enkeltindividers rett til privatliv krenkes, er det ikke bare et grovt overgrep mot enkeltmennesket. Hvis slike krenkelser skjer i stort omfang, eller hvis folk

65

har grunn til å tro at de gjør det, skader det også andre viktige forutsetninger for

et fungerende demokrati.

70 Frykt for å bli utsatt for ulovlig overvåking kan hemme den frie bruken av ytringsfriheten, den kan ramme religionsfriheten og den kan begrense bruken av forsamlingsfriheten. Kampen for å beskytte det åpne samfunnet som er en forutsetning for demokratiet kan i verste fall ende med å bli demokratiets egen fiende.

75

Det helt avgjørende er tillit. Tillit til at tjenestene er under kontroll. Tillit til at eventuelle overtramp blir oppdaget og slått ned på.

EOS-utvalget ble født ut av dyp mistillit for 20 år siden. Situasjonen var at det
80 hersket en stadig sterkere mistillit mellom brede lag av folket og de tjenestene som skulle sikre samfunnets trygghet. Vi husker alle sammen de mange avsløringene av misbruk av fullmakter, ulovlig politisk overvåking og manglende vilje til åpenhet om hva som foregikk i disse tjenestene. Lundkommisjonen bekreftet manges mistanker.

85

Ulovlige aktiviteter fantes, og kontrollen som skulle ha fanget det opp sviktet.

For 20 år siden manglet Stortinget tillit til at de delene av regjeringsapparatet som skulle kontrollere at deres egne tjenester opererte innenfor loven faktisk
90 hadde vilje og evne til å føre den kontrollen på en skikkelig måte.

Dét var bakgrunnen for at Stortinget valgte å ta ansvar for kontrollen med EOS-tjenestene selv.

Folket måtte igjen få trygghet for at norske myndigheter hadde kontroll med
95 hva som foregikk i det skjulte.

Gjennom EOS-utvalgets periode har mistillit blitt erstattet med tillit: Tillit mellom tjenestene og EOS-utvalget, mellom Stortinget og regjeringen og mellom folket og tjenestene.

100

Det skyldes mange forhold, men en viktig komponent er EOS-utvalget.

Med et utgangspunkt sådd i mistillit, er det ikke så underlig at den første tiden for EOS-utvalget ble preget av litt turbulens og konfrontasjon. Det var naturlig,
105 og antagelig også berettiget.

Det bemerkelsesverdige er hvor fort EOS-utvalget etablerte seg som en viktig og høyt respektert aktør.

110

I etterpåklokskapens lys må det nok innrømmes at det Stortinget som for 20 år siden opprettet EOS-utvalget nok undervurderte oppgaven.

115

Jeg har jo merket meg at utvalgets sekretariat har gått fra en sekretær i halv stilling i 1996 til et faglig sterkt og nokså stort [9 stk.] sekretariat i dag. Det har det nok vært gode grunner til.

120

Vi vet også at kontrolloppgaven ikke har blitt noe enklere de siste 20 årene. Ikke fordi det er noen som helst grunn til å tro at tjenestene har fått større ønske om å operere i lovens grenseland. Tvert imot.

125

Men rett og slett fordi trusselbildet har blitt enda mer komplisert. Samtidig ligger det arbeidet EOS-tjenestene utfører på et så høyt og avansert faglig og teknisk nivå at det å kikke dem i kortene krever svært høy kompetanse.

Derfor kan det fremstå som et paradoks at tilliten til tjenestene, mellom tjenestene og kontrollørene og mellom statsmaktene i løpet av denne 20-årsperioden har blitt styrket i vesentlig grad.

130

Det skyldes naturligvis ikke bare EOS-utvalget, men jeg tror det er liten tvil om at EOS-utvalgets gode rulleblad har spilt en viktig rolle på dette området.

135

EOS-utvalget kan se tilbake på og feire en 20-årig historie som på de aller fleste områder er en suksess. I den perioden har det utviklet seg i takt med endrede tider. Det blir det nødt til å fortsette med. Kanskje må arbeidsmetodene over tid justeres, eller utvalg og sekretariat styrkes med andre typer kompetanse.

140

Det som uansett ligger fast, er at EOS-utvalgets viktigste demokratiske oppgave i fremtiden, som i fortiden, er å bidra til sterk tillit i samfunnet.

Jeg vil igjen gratulere med de første 20 årene, og ønske alle en lærerik og hyggelig dag på det som tegner til å bli et svært interessant seminar.

Kilde

www.stortinget.no

Emner

Etterretning, Jubileumstale, Sikkerhetspolitikk

150

URI

<https://www.virksommeord.no/tale/a-bidra-til-sterk-tillit-i-samfunnet>

155

160

165

170

175

180